

NEMANJA BUDIMIR¹

E-mail: budimir.nemanja@yahoo.com

EKONOMSKE POSLEDICE KORONAVIRUSA (COVID-19) U ŠVEDSKOJ – OSVRT NA REGIJU SKÅNE

ECONOMIC CONSEQUENCES OF CORONAVIRUS (COVID-19) IN SWEDEN - A REVIEW OF THE SKÅNE REGION

JEL KLASIFIKACIJA: I10, E24, H75, M21, L11

APSTRAKT:

Brzo širenje koronavirusa i mere koje su preduzete radi suzbijanja pandemije dramatično su uticale na svetsku ekonomiju. Više nije pitanje da li će svet biti pogođen recesijom, već koliko će ona biti ozbiljna i dugotrajna. Kada epidemija dostigne svoj vrhunac, a zatim njen intenzitet krene da slabi, pretpostavke su da će ekonomski oporavak biti znatno brži. U ovom periodu važno je da se pomogne kompanijama, a sve s ciljem izbegavanja masovnih bankrota i otpuštanja radnika. Ovaj rad ima za cilj da prikaže koje su ekonomske posledice koronavirusa u Švedskoj regiji Skåne.

KLJUČNE REČI:

COVID-19, RECESIJA, EKONOMSKI UTICAJI, INDUSTRIJA

1 Fondacija "Andrej Budimir", Banja Luka, Bosna i Hercegovina
Bryggan, Platengymnasiet, Platengymnasiets A-hus, Smålandsgatan 2, Sverige

ABSTRACT:

The rapid spread of the corona virus and the measures taken to combat the pandemic have dramatically affected the world economy. The question is no longer whether the world will be affected by the recession, but how serious and long-lasting it will be. When the epidemic reaches its peak, and then its intensity begins to weaken, the assumptions are that the economic recovery will be much faster. During this period, it is important to help companies, all with the goal of avoiding mass bankruptcies and laying off workers. This paper aims to show the economic consequences of corona virus in the Swedish region of Skåne.

KEYWORDS:**COVID-19, RECESSION, ECONOMIC IMPACTS, INDUSTRY**

1. UVOD

Na globalnom nivou, više od 5.429.739 ljudi zaraženo je koronavirusom, a 344.464 je preminulo od posledica ove bolesti. Prema statističkim podacima Agencije za javno zdravlje Švedske od 24.05.2020. godine, Švedska ima 33.459 potvrđena slučaja COVID-19 i 3.998 smrtnih slučajeva izazvanih ovim virusom. To je svrstava među prvih deset evropskih zemalja po broju zaraženih.

U istoriji, postoji veliki broj primera koji govore o tome kako su zarazne bolesti ugrožavale mnoge zemlje. Jedan od primera novijeg datuma je epidemija SARS-a. Ova epidemija postala je pitanje nacionalne sigurnosti za mnoge zemlje koje su bile pogođene, a posebno za Kinu i Tajvan. Švedska, ali i sve druge zemalja, o COVID-19 i njegovim posledicama trebalo bi da govore kao o problemu koji utiče na nacionalnu sigurnost. Sve zemlje donele su jasne i čvrste stavove koji garantuju nacionalnu sigurnost s obzirom da se epidemija proširila na ceo svet. Zemlje nastoje da pruže odgovarajuću negu obolelima, i da obezbede pristup adekvatnom medicinskom materijalu i neophodnoj medicinskoj ekspertizi. Kontrolisane epidemije i nekontrolisane pandemije mogu da izazovu ozbiljnu ekonomsku i političku nestabilnost, a to dovodi do ugrožavanja bezbednosti zemlje. Već sada se može videti negativan uticaj COVID-19 na nacionalnu i međunarodnu ekonomiju. Niži ekonomski trend i strah od pogoršavanja ekonomske situacije predstavljaju osnovu za socijalne nemire koji potencijalno mogu da eskaliraju u nasilje. Kao posledica loše ekonomije dolazi do političke nestabilnosti, poljuljanog poverenja u državne i lokalne institucije, opšte demoralizacije i straha. Sve ovo predstavlja direktnu pretnju za sigurnost zemlje. U ovom periodu pored socijalnih problema sa kojima se svaka zemlja suočava, potrebno je voditi računa da celu situaciju ne iskoriste neprijateljski raspoloženi entiteti i preduzmu akcije koje bi doprinele još većoj nestabilnosti zemlje. Jedan od problema kojima zemlja može da bude izložena je bioterorizam. Nameće se pitanje da li teroristi mogu da iskoriste ovu situaciju i da se namerno zaraze, a zatim da bolest šire među većim populacijskim grupama? Ovaj scenario ugrožava sigurnost svake zemlje, a sama pretnja dolazi od domaćeg i međunarodnog terorizma.

Prema izveštaju Nacionalnog obaveštajnog veća (National Intelligence Council) Sjedinjenih Američkih Država (SAD) iz 2020. godine, zarazne bolesti predstavljaju veliku pretnju američkoj nacionalnoj sigurnosti.² Postavlja se pitanje da li švedskoj nacionalnoj sigurnosti, ali i nacionalnoj sigurnosti drugih zemalja preti opasnost od zaraznih bolesti? Švedska nema javni i poznati sistem za procenu rizika kako zarazne bolesti utiču na sigurnost stanovništva, ali i na nacionalnu sigurnost. Neophodno je izgraditi jasan sistem koji bi rešavao problem zaraznih bolesti u vreme epidemija i pandemija. Svaka zemlja trebalo bi da ima Nacionalni centar koji se bavi pitanjima koja se tiču endemija, epidemija i pandemija. Takođe, potreban je centralizovan sistem za prikupljanje informacija, a zatim i njihovo analiziranje u multidisciplinarnim timovima koji uzimaju u obzir sve društveno važne institucije. Prema rečima struke, Švedska ne bi trebalo da se oslanja samo na Agenciju za javno zdravlje i državnog epidemiologa. Jedan od razloga za ovakav stav struke jeste izjava državnog epidemiologa koji je najpre rekao da je broj slučajeva COVID-19 u Švedskoj dostigao vrhunac, a zatim samo dva dana kasnije, rekao je da je ta izjava bila možda malo više optimistična.³

2 Gannon (2000)

3 Khoshnood (2020)

Rad ima za cilj da na jasan način prikaže uticaj COVID-19 na ekonomiju Švedske, s posebnim osvrtom na regiju Skåne. Predmet istraživanja rada je uticaj mera za sprečavanje pandemije na ekonomiju. Polazna hipoteza rada je da COVID-19 ostavlja negativne posledice na ekonomiju Švedske.

2. NA PUTU KA RECESIJI

U ekonomskoj nauci pojmovi kao što su recesija, kriza, depresija i stagnacija imaju različito značenje, dok se u javnosti ovi pojmovi često koriste kao sinonimi. Intenzitet poteškoća meri se na skali od stagnacije, preko recesije do depresije, a kao krajnji rezultat nastaje kriza. Prva faza koja se javlja jeste stagnacija. U njoj stopa rasta je niža u odnosu na prethodne periode. Za recesiju se može reći da je bogato razučena i mnogo dimenzionalna. Mnogo je procesa i pojava koje ona donosi, a još je gušća mreža njihovih interakcija i međusobnih uslovljenosti.⁴ Recesija označava pad ekonomske aktivnosti, pad zaposlenosti, industrijske proizvodnje, trgovine i dohotka, tačnije predstavlja silaznu putanju bruto domaćeg proizvoda (BDP) tokom dva uzastopna tromesečja. Tipične pojave koje karakterišu recesiju su: a) kupovina potrošača trajnih dobara, posebno automobila, naglo se smanjuje, b) zalihe proizvedenih dobara široke potrošnje u preduzećima u kojima se proizvode naglo se povećava, v) preduzeća su prinuđena da smanje proizvodnju, pa se realni nivo BDP smanjuje, g) privredne investicije u preduzeća i opremu naglo se smanjuju, d) smanjuje se tražnja za radnom snagom, smanjuje se broj radnih sati u nedelji, a zatim sledi privremena otpuštanja sa posla i time raste nezapsolenost, manja je verovatnoća da će doći do pada nadnica i pada cena proizvođača finalnih proizvoda, ali istovremeno dolazi do naglog pada cena sirovina i reproduktionog materijala, đ) profiti preduzeća se naglo smanjuju.⁵ Stručnjaci se ne pridržavaju strogo ove definicije i dopuštaju odstupanja te se recesija jednostavnije definiše kao pad ekonomske aktivnosti koji je vidljiv u različitim delovima privrede, a koji traje više meseci.⁶ Može se zaključiti da se uzroci recesije nalaze u poslovnoj i potrošačkoj klimi, stanju i kretanjima na tržištu kapitala, padu industrijske proizvodnje, deficitu platnih bilansa, spoljnom dugu, budžetskom deficitu i sl.

Nekontrolisano širenje COVID-19 uticalo je u velikoj meri na ekonomsku situaciju u svetu. Više se ne postavlja pitanje da li svet ulazi u fazu recesije već koliko će ona biti ozbiljna i koliko će trajati? Odgovor na ovo pitanje pre svega zavisi od brzine širenja COVID-19, odnosno od mera koje se provode s ciljem sprečavanja njegovog daljeg širenja. Uporedo s ovim provode se i mere koje treba da ublaže negativne efekte koje je COVID-19 ostavio na ekonomiju. Optimistično za ovu celu situaciju jeste da je Kina uspela da COVID-19 stavi pod kontrolu i da je broj novootkrivenih slučajeva mali. S obzirom da Kina ima veoma važnu ulogu u poslovnom svetu (industriji, trgovini i sl.) pojava COVID-19 ostavila je velike posledice na ekonomiju Evrope. Do kraja februara kada je širenje virusa bilo ograničeno na teritoriji Kine, negativan uticaj na ekonomiju Evrope imala je činjenica da je pristup robi i sirovinama iz Kine bio najpre ograničen, a zatim i u potpunosti onemogućen. Nakon što je Kina zaustavila širenje COVID-19, počela je da se obnavlja i privredna aktivnost, ali tada u Evropi dolazi do rapidnog širenja virusa. Zbog toga mnoge zemlje su

4 Madžar (2013), str. 16

5 Kovačević (2013), str. 61

6 Sajter (2008), str. 1-2

se odlučile na veoma stroge i opsežne mere, a sve s ciljem da se virus stavi pod kontrolu. Mnoge zemlje su zatvorile škole, restorane, barove, muzeje, bioskope i sl.. Neke zemlje kao što su Španija, Italija i Srbija uvele su policijski čas. Veliki broj zemalja zatvorio je svoje granice u potpunosti (Norveška, Danska, Češka, Njemačka, SAD i sl.), dok su neke zemlje kao što je Švedska samo delimično zatvorile svoje granice, ali upozoravaju svoje građane da ne odlaze u inostranstvo.

3. UTICAJ KORONA KRIZE NA DRUŠTVO

Kriza izazvana COVID-19 u velikoj meri pogodila je celokupno društvo. Pandemija i mere koje su uvedene s ciljem smanjenja širenja zaraze, već sada su ostavile/i ostaviće ogromne ekonomske posledice. Mnogi analitičari smatraju da će u relativno kratkom roku doći do pada ponude i potražnje, ali da će nakon toga uslediti oporavak.⁷ Do oporavka će doći, ali će proći dosta vremena dok se proizvodnja vrati na nivo koji je imala pre pandemije. Neizvesnost o budućim kretanjima je izuzetno velika. Veliki uticaj na to imaju mere koje su preduzete sa političkog stanovišta.⁸

Centralna banka i Vlada preduzele su mere koje imaju za cilj da ograniče negativne efekte koji utiču na kompanije i pojedince, a nastale su kao posledica mera preduzetih radi sprečavanja širenja virusa. Bez obzira na preduzete mere bitno je da se društvo što pre vrati u "normalno stanje". To će značiti potpuno drugačiji način ulaganja u odnosu na onaj koji je važio do pre pandemije. Razlog za to je što društvo trpi ogromne negativne posledice. Jedan od novih vidova ulaganja jeste ulaganje u nove tehnologije koje će pružiti nove informacije o širenju virusa, o tome ko je imao virus, ko ga sada ima i sl. Pitanje koje se postavlja jeste kakav je uticaj COVID-19 do sada imao na ekonomiju društva? Odgovor na ovo pitanje teško je dati, jer nema dovoljno novih podataka o stvarnom razvoju nakon pandemije. Posmatrajući ekonomske, finansijske i statističke podatke može se zaključiti da je do sada najviše pogođen uslužni sektor. Stanje na tržištu rada se dramatično pogoršalo i očekuje se da će se stanje još više pogoršavati. U februaru u Kini je došlo do promena u indeksu industrijske proizvodnje, izvozu, ulaganjima, potrošnji. Indeks industrijske proizvodnje u februaru iznosio je 53,7 bodova, dok je u martu njegova vrednost bila 54,2 boda.⁹ Indeks menadžerske kupovine od tada pa do marta zabeležio je neočekivani rast, ali bez obzira na to celokupna slika i dalje ukazuje na slab razvoj u budućnosti Kine. Što se tiče SAD-a, evrozone i Švedske stanje u ekonomiji i na tržištu rada se pogoršalo. U SAD-u 6,6 miliona ljudi je nezaposleno. Ovo predstavlja porast nezaposlenosti bez presešana. U Švedskoj samo u martu je bez posla ostalo 36.800 ljudi.¹⁰

Posmatrajući finansijsko tržište može se zaključiti da su efekti COVID-19 bili veoma snažni u nekim aspektima čak i neočekivani. Došlo je do pada berzi, pale su cene akcija, ali ono što je bilo neočekivano je pad cene zlata, i da je kamatna stopa, npr. na državne hartije od vrednosti porasla. Može se zaključiti da se situacija jednim delom stabilizovala

7 Hallsten (2020)

8 Hallsten (2020)

9 <http://www.kina-danas.com/rast-preradivacke-industrije-kini/>(pristupljeno 01.05.2020.)

10 Hallsten (2020)

u odnosu na udar koji se dogodio na početku. Bez obzira na stabilizaciju sve ovo će imati katastrofalne posledice kako na privredne subjekte, tako i na stanovništvo.

3.1. Uticaj koronavirusa na ekonomiju

Pandemija je izazvala urušavanje globalne ekonomije, a samim tim desetini hiljada švedskih kompanija preti potpuni kolaps. Situacija u poslovnom ambijentu Švedske dramatično se pogoršava iz dana u dan. Prema podacima iz Udruženja švedskih preduzeća (Svenskt Näringsliv) nakon prvih mesec dana bez poslovanja, 32.569 kompanija našlo se u fazi bankrota, nakon dva meseca ta brojka je iznosila 44.739 kompanija, a nakon četiri meseca 69.948 kompanija.¹¹ Iako Vlada nastoji da pomogne ekonomiju i pomogne preduzećima da opstanu, dosadašnji paketi pomoći imali su malu učinkovitost. Razlog za to je duga birokratija koja se tiče procene rizika. Upravo zbog toga su se mere Vlade našle na meti kritika od strane struke. Predstavnici poslovne zajednice, ekonomisti i opozicione stranke smatraju da bi Vlada trebala da radi brže i da na taj način spreči propadanje kompanija, ali i da donosi mere koje će pomoći kompanijama da budu konkurentne kada se kriza okonča.

Ovo udruženje dalo je tri prognoze kako će se u budućnosti oblikovati švedska ekonomija.¹² Glavni cilj je pronaći način da profitabilne kompanije opstanu u toku ove krize. Upoređujući podatke iz marta 2020. godine sa martom 2008. godine kada je svet bio pogođen finansijskom krizom, vidi se da je broj upozorenja o mogućem bankrotu u 2020. godini iznosio 42.000, a u 2008. godini 20.000 upozorenja. Broj upozorenja u 2020. godini je dva puta veći. Takođe, kompanije žele da smanje broj otpuštanja radnika, ali nastoje i da premoste gubitke kako bi se minimizirao broj bankrota. Na ovaj način kompanije nastoje da stvore uslove za što brže obnavljanje poslovnih procesa.

Prvi scenario koji je napravilo Udruženje švedskih preduzeća, predviđa da će širenje COVID-19 biti pod kontrolom do kraja 2020. godine. Predviđanja su da će se privreda polako pokretati, ali da će broj nezaposlenih i dalje rasti. Očekuje se da će vrhunac nezaposlenosti biti dostignut početkom jeseni, a zatim da će se ublažavati, ali da će ipak ostati visok. Švedske kompanije predviđaju da će bruto nacionalni proizvod (BNP) u 2020. godini pasti za 5%, ali da će se naglo povećati u 2021. godini. Razlog za to je što se očekuje da će u 2021. godini doći do normalizovanja situacije kako u svetskoj, tako i u švedskoj ekonomiji. Prognoza ovog udruženja je da će BNP se povećati u 2021. godini za 8%, ali da će nezaposlenost i dalje biti visoka.¹³ Ovaj scenario je dosta optimističan. Da bi se stvorili uslovi za njegovu realizaciju potrebno je da Vlada uloži dodatne napore, kako bi se sprečio potpuni kolaps proizvodnje i celokupnog poslovnog sistema zemlje.

Drugi scenario predviđa da Švedsku na jesen očekuje novi val zaraze. Ekonomski rast naglo pada, a broj kratkoročnih odsustava i otkaza raste. Očekuje se da će nezaposlenost porasti za 15%. Tokom četvrtog tromesečja ekonomske aktivnosti se usporavaju i rast se

11 Ceder (2020)

12 Ceder (2020)

13 Ceder (2020)

znatno više usporava nego u prvom scenariju. Prema ovom scenariju doći će do pada BNP u 2020. godini za 9%, a u 2021. godini će se povećati za 2%.¹⁴

Prema trećem scenariju širenje zaraze moguće je uporediti sa prvim scenarijem. Ovaj scenario predviđa da će se domaća ekonomija aktivirati tokom leta, kada će restorani i ugostitelji ponovo da pokrenu svoje poslovanje. Međutim, rast usporava švedski izvoz i uvoz. Problem predstavljaju ostale zemlje koje preduzimaju mere koje ograničavaju širenje COVID-19, a imaju negativan uticaj na svetsku ekonomiju. U ovom slučaju oporavak će biti teži i duži. Predviđa se da će u 2020. godini BNP pasti za 11%, a u 2021. godini će imati pad za 2%.¹⁵ Rizik od sporog oporavka se povećava u slučaju da proizvodni kapaciteti budu isključeni zbog nedostatka dodatnih mera podrške od strane države.

Posmatrajući BNP u periodu 2019. i 2021. godine, Švedska ima gubitak od 600 milijardi na godišnjem nivou. U Švedskoj četvrtina ekonomije je zatvorena, a to znači da ona ima direktni gubitak prihoda u iznosu od 100 milijardi SEK na mesečnom nivou. U današnjoj situaciji potrebno je pronaći rešenje koje će sprečiti dalji pad ekonomije, ali tako da se kombinuje visoka zaštita od infekcije, sa niskim troškovima.

Za Švedsku se može reći da trenutno ima ratnu ekonomiju, a ne nisku ekonomiju. Pod ratnom ekonomijom podrazumeva se antiekonomija. U ratnoj ekonomiji, odnosno u vreme oružanih sukoba bitno se menjaju sve tri komponente ekonomije, a to su: uslovi i faktori proizvodnje, privredni sistem i ekonomska politika.¹⁶ Ovo potvrđuje i to što proizvodni resursi ne mogu da se primenjuju u uobičajene svrhe, a to dovodi do gubitaka u proizvodnji. S obzirom, da BNP opada može se očekivati da će ukupni prihodi biti 10% niži ove godine. Ukoliko se gubitak prihoda raspodeli na odgovarajući način, mogu se izbeći drastične posledice. Zbog trenutne situacije u svetu nije vreme za bilo kakve velike promene u društvu. Uz odgovarajuće odluke i mere moguće je stvoriti uslove za nesmetano odvijanje proizvodnje.

Nacionalni institut za ekonomska istraživanja Švedske predviđa da će zemlja naredne godine ući u posebno duboku recesiju. Predviđanja su da će ekonomski rast brzo pasti u drugom kvartalu, a to je ukupno 6% za 2020. godinu. Institut očekuje da će i nezaposlenost biti mnogo veća nego što je to bio slučaj za vreme finansijske krize. Na tržištu rada kriza se već sada oseća. Prema procenama Vlade nezaposlenost će se ove godine povećati na 9% i na tom nivou će se zadržati i naredne godine. Prema prognozama Instituta, stopa nezaposlenosti mogla bi da bude 8,7 ove godine, a 2021. godine bi mogla da iznosi 8,9. Veća nezaposlenost sa sobom nosi smanjenje potrošnje od strane domaćinstava, a to znači i manju potražnju. Potrebno je naglasiti da i kada se situacija stabilizuje i kada se stanovništvo vrati svojim normalnim aktivnostima, potražnja će i dalje ostati umanjena sve dok se stopa zaposlenosti ne vrati na normalan nivo. U tabeli koja sledi prikazana je prognoza nezaposlenosti.

14 Ceder (2020)

15 Ceder (2020)

16 Bašić (2006), str. 133.

▶ **TABELA 1. PROGNOZA NEZAPOSLENOSTI**

GODINA	MEĐUNARODNI MONETARNI FOND (MMF)	NACIONALNI INSTITUT ZA EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA	VLADA	DANSKE BANK	SWEDBANK
2020	10,1	8,7	9,0	8,8	9,3
2021	8,9	8,9	9,0	8,5	8,6
2022			8,4		

Izvor: <https://www.ekonomifakta.se/> (26.04.2020. godine)

Pandemija pogađa celokupnu svetsku ekonomiju. S obzirom da Švedska u velikoj meri zavisi od izvoza, budući oporavak zemlje ne zavisi samo od toga kako se virus širi u zemlji, nego i na međunarodnom nivou. U tabeli koja sledi prikazana je procena rasta poslovnog sektora od strane Vlade, Nacionalnog instituta za ekonomski razvoj i Međunarodnog monetarnog fonda.

▶ **TABELA 2. PROCENA RASTA POSLOVNOG SEKTORA**

PROCENA NACIONALNOG INSTITUTA ZA EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA			PROCENA VLADE			PROCENA MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA (MMF)		
Godina	2020	2021	Godina	2020	2021	Godina	2020	2021
Svet	-0,8	4,4		-	-		-3,0	5,8
KIX-ponderisani	-3,7	3,9		-3,3	4,0		-	-
Evropske zemlje	-5,5	3,8		-5,0	3,0		-7,5	4,7
SAD	-2,9	2,6		-3,5	3,5		-5,9	4,7
Kina	1,1	9,7		0,0	9,0		1,2	9,2

Izvor: <https://www.ekonomifakta.se/> (26.04.2020. godine.)

Može se uočiti da zemlje evrozone imaju strmi pad, a razlog za to je što je nekolicina zemalja posebno teško pogođena COVID-19. To je posebno evidentno u proceni MMF-a. Prema KIX ponderisanoj vrednosti u prognozi Nacionalnog instituta za ekonomska istraživanja i Vlade prikazano je kretanje među trgovinskim partnerima Švedske.

3.2. Indirektni ekonomski efekti pandemije

Širenje zaraze, ali i mera koje su donesene s ciljem njenog suzbijanja, kao što su socijalno distanciranje, zabrane putovanja, zabrane okupljanja imaju ogromne posledice na ekonomiju svih zemalja. Sve veći broj bolovanja dovodi do poremećaja u procesu proizvodnje u mnogim industrijama. Sve zemlje sveta, pa tako i Švedska osećaju posledice smanjenja proizvodnje. Smetnje u procesu proizvodnje u kombinaciji sa transportnim ograničenjima i graničnim barijerama, doveli su do razbijanja lanca snabdevanja. Mnoge švedske kompanije nisu imale uskladištene sirovine, nego su se oslanjale na svoje dobavljače i pravovremene isporuke. Zbog toga su se mnoge kompanije već na samom početku našle u nezavidnom položaju. Zaustavljanje proizvodnje bilo da je izazvano padom potražnje ili poremećajem proizvodnje dovodi do gubitka prihoda kompanije, ali i do smanjenja broja

radnika. Gubitak prihoda izaziva probleme sa likvidnošću, a samim tim će kompanija morati da iskoristi svoja ušteđena sredstva kako bi finansirala fiksne troškove.

COVID-19 posebno je izazvao krizu u uslužnom sektoru. Manji uticaj osetila je trgovina prehrambenim proizvodima. Jedan od razloga je što sve veći broj ljudi svoje vreme provodi kod kuće i samim tim potražnja za prehrambenim proizvodima ne opada.

Ogroman pritisak oseća se u sektoru zdravstva. U Švedskoj u ovom sektoru sve više se oseća nedostatak radne snage. Mnoge zdravstvene ustanove primorane su da odlažu intervencije i preglede koji mogu da čekaju i da ih zakazuju za druge termine kada se situacija stabilizuje.

Što se tiče finansijskog tržišta, tu postoji ogroman rizik da banke i druge finansijske institucije neće biti u mogućnosti da kreditiraju sve kompanije kojima je pomoć potrebna. Razlog za to može da bude nedostatak kapitala za pozajmljivanje, ali i to da se kompanije ne smatraju kreditno sposobnim u vanrednoj situaciji. Veliki problem za finansijske institucije koje su kreditirale kompanije može da predstavlja stečaj i bankrot tih kompanija. Uticaj krize na berzi bio je veoma vidljiv. Zabeleženi su ogromni padovi kako na svetskoj, tako i na švedskoj berzi.

Uticaj krize osetio se i u sektoru koji se bavi iznajmljivanjem i prodajom stanova. Negativan efekat na cene stanovanja u velikoj meri imala su niska primanja i finansijsko slabljenje domaćinstava. Mnogi analitičari očekuju da će doći do pada cena nekretnina, ali potražnja za nekretninama će biti niska, jer će se mnoga domaćinstva naći u teškoj ekonomskoj situaciji.

Veliki uticaj na razvoj Švedske u budućnosti imaće i to kako su se druge zemlje borile sa sprečavanjem širenja COVID-19 i rešavanjem ekonomske krize. Danas se ne zna koliko će trajati epidemija, kao ni mere koje su preduzete s ciljem sprečavanja njenog daljeg širenja.

4. EKONOMSKA SITUACIJA U REGIJI SKÅNE

Širenje COVID-19 na teritoriji Švedske izazvalo je ogromne posledice u ekonomiji. Došlo je do promena u BNP, porstao je broj stečaja, broj nezaposlenih se konstantno povećava. Regije Švedske i njihove ekonomije različito su pogođene COVID-19. U martu i do sredine aprila u regiji Skåne registrovano je 12.997 novo nezaposlenih, a to je 89% više nego u istom periodu 2019. godine. Bez obzira na izuzetno visoku stopu novo nezaposlenih ova regija spada među regije koje imaju manju stopu novo nezaposlenih u odnosu na regije Västra Götland čija stopa iznosi 121% i Štokholm koja ima stopu 159%. Regija Skåne imala je visoku stopu nezaposlenosti i pre pojave pandemije u odnosu na druge regije. Samo tri regije imale su veću nezaposlenost, a to su Blekinge, Södermanland i Gästrikland. Nezaposlenost u Skåne-u u martu 2020. godine iznosila je 9,8% što je za 0,1% više nego u februaru i 0,6% više nego u martu 2019. godine. Broj nezaposlenih u ovoj regiji konstantno raste. Za vreme pandemije nezaposlenost se najbrže povećava na severu regije i uz obalu Öresund-a. U pod regijama srednji, jugoistočni i severoistočni Skåne

stopa nezaposlenosti je visoka, ali znatno veću stopu imaju jugozapadni, severozapadni i severni deo regije i područje Lunda. U opštinama Malme broj novo nezaposlenih je 95%, a u Helsinborgu je 98% veći u periodu mart i april 2020. godine, a u Lundu iznosi 82%. U najvećim opštinama na istoku regije broj novo nezaposlenih se povećao za 77% u Ystadu 69%. U Elsövu evidentirano je 257 novo nezaposlenih u martu i aprilu 2020. godine, to je 59% više nego u istom periodu u 2019. godini.¹⁷

Broj novoprijavljenih nezaposlenih tokom početne faze pandemije znatno se povećao, tako da povećan broj nezaposlenih beleži se u oblasti duž obale Öresund, dok istočni deo regije ne beleži veliki broj novo nezaposlenih, ali ne mora da znači da će ekonomski efekti biti najveći u zapadnom delu regije. U tabeli koja sledi prikazan je broj otkaza po branšama u mesecu martu 2020. godine.

► **TABELA 3. UPOZORENJA U REGIJU SKÅNE PO BRANŠAMA U MARTU 2020. GODINE**

BRANŠA	PRIJAVLJENI BROJ	POSTOTAK SVIH PRIJAVLJENIH U REGIJU SKÅNE
Hoteli i restorani	797	33%
Iznajmljivanje, nekretnine, putničke i ostale pomoćne usluge	520	22%
Proizvodnja	249	10%
Trgovina, popravka motornih vozila i motocikala	207	9%
Informacijske i komunikacijske aktivnosti	139	6%
Transport i skladištenje	138	6%
UKUPNO	2.418	

Izvor: Persson et.al. (2020)

Broj stečajna u ovoj regiji se povećao, tako da je u martu u stečaj otišlo 147 kompanija, a 1.100 ljudi je bilo pogođeno tim bankrotom (Helsinborg- 104, Lund- 505, Vellinge- 71, Malmö- 177, Lomma- 81, ostale opštine- 162 ljudi). Ovo pokazuje da je došlo do naglog porasta u oba slučaja u odnosu na prosek prethodnih dvanaest meseci. U periodu između marta 2019. i februara 2020. godine prosečno je (mesečno) u ovoj regiji bankrotiralo 94 kompanije, a bankrotom je bilo pogođeno više od 250 zaposlenih.¹⁸ Broj stečajna u martu se povećao za više od polovine u odnosu na prethodni mesec, dok se broj zaposlenih koji su pogođeni stečajem udvostručio. Ovo se jednim delom može povezati i sa činjenicom da je kompanija Lund Fashion (trgovački lanci Flash i Dea Axelssonss), morala da proglašiti bankrot u martu i otpusti više od 400 radnika širom zemlje.

Broj stečajna u ovoj regiji najveći je u tri najmnogoljudnija pod područja, a to su jugozapadni i severozapadni deo regije i područje oko Lunda. Naime, 84% kompanija koje su otišle u stečaj imale su sedišta u jednom od ova tri pod područja. Visok udio stečajna u ovim pod područjima ne može se vezati samo za COVID-19. Tokom prethodnih dvanaest meseci 81% kompanija koje su otišle u stečaj u ovoj regiji, imale su sedišta u ova tri pod područja, a prema podacima iz 2018. godine 74% zaposlenih dolaze iz tih pod područja.

¹⁷ Persson et al. (2020), str. 6.

¹⁸ Persson et al. (2020)

U građevinskoj industriji u martu je bankrotiralo 20 kompanija. Problemi koji su nastali kao posledica pandemije nisu u velikoj meri pogodili sektor građevinarstva. U ovoj industriji u prethodnih dvanaest meseci broj stečajna u proseku iznosio je 15 kompanija mesečno.¹⁹

S druge strane, zaposleni u trgovini na malo takođe su bili pogođeni bankrotom u mesecu martu 2020. godine. Broj stečajna u ovom sektoru bio je manji. Bez obzira na to što je broj stečajna manji, problem predstavlja to što su bankrotom pogođene neke veće kompanije, pa samim tim je ovim pogođen i veći broj radnika nego što je to normalno. Iako je situacija u sektoru trgovine na malo bolja nego u ostalim sektorima, to ne znači da i ona ne prolazi kroz težak period. Mnogi trgovački lanci proglasili su stečaj, a tu su i kompanije koje se bore sa trenutnom situacijom i traže pomoć od države kako bi pokušale da stabilizuju situaciju. Prema podacima 48% kompanija koje se bave prodajom na malo izgubile su 40% svog ukupnog prometa u periodu mart-april u odnosu na isti period prošle godine. Naime, 30% kompanije smatra da može svoj posao da obavlja u ovim uslovima najviše dva meseca.

Online prodaje prehrambenih proizvoda u martu je porasla za 49,7%, dok je ukupna prodaja porasla za 12,8% u odnosu na isti period 2019. godine. Posmatrajući mesece pre pandemije rast prodaje iznosio je uglavnom 3%. Direktna prodaja u prodavnicama u martu povećala se za 11,7%, online prodaja za kućnu dostavu porasla je za 34,1%, a online prodaja sa preuzimanjem u prodavnici porasla je za 82,2%.²⁰ Međutim, prodaja u svim prodavnicama ne beleži rast. Broj posetilaca smanjen je u gradskim centrima i velikim tržišnim centrima. To je posebno slučaj u velikim gradovima, ali i u prodavnicama koje se nalaze na ili u blizini graničnih prelaza.

Za razliku od ugostiteljstva, sektoru poljoprivrede nedostaje 5000 radnika. Prema istraživanju koje je sprovedla regija Skåne 16% poljoprivrednika je reklo da im nedostaju sezonski radnici za naredne mesece. Većina poljoprivrednika izjasnila se da im nedostaje 5 sezonskih radnika, dok su se manje grupe izjasnile da im nedostaje 50 radnika.²¹ Veliki problem za sezonske radnike predstavljaju mere koje su uvele zemlje kako bi sprečile širenje virusa. Te mere sprečavaju dolazak sezonskih radnika iz Poljske, Rumunije, Bugarske, južne Evrope. Veliki problem biće ako sezonski radnici iz tih zemalja budu sprečeni da dođu. Mnogi od njih godinama rade ovaj posao i već imaju potpisane ugovore.

Agencija za ekonomski i regionalni razvoj (Tillväxtverket) omogućila je kompanijama da od 7. aprila mogu da prijave svoje radnike na kratkoročni odmor/rad, a to mogu uraditi i retroaktivno za period od 16. marta. Do kraja aprila podneto je više od 40.000 prijava, a Agencija je izdala 208.000 kratkoročnih dozvola (za radnike). U regiji Skåne 22.400 ljudi dobilo je kratkoročne dopuste, a to je 11% svih otpuštenih u Švedskoj. U sektoru trgovine je najviše otpuštanja, preko 5.900 radnika, a to je 27% svih kratkoročnih otpuštanja u ovoj regiji. Nju sledi prerađivačka industrija sa 5000 otpuštenih, zatim lica zaposlena u oblasti ekonomije, prava, nauke i tehnologije sa više od 2.100 otpuštenih. Prerađivačka industrija beleži najveći broj otpuštanja u okrugu Västra Götland, a u regiji Skåne ona se nalazi na drugom mestu po broju otpuštanja.²²

19 Persson et al. (2020)

20 Persson et. al. (2020), str. 10.

21 Persson et.al. (2020), str. 10.

22 Persson et. al. (2020), str.11.

4.1. Efekat zatvaranja škola i obdaništa

Švedska za razliku od Danske i Norveške koje su zatvorile škole i predškolske ustanove, s ciljem sprečavanja širenja zaraze, to nije učinila. Ova mera nema podršku Agencije za javno zdravlje Švedske. Agencija smatra da bi se učinci širenja COVID-19 trebali odmeriti sa negativnim učincima koje bi ova odluka imala. Stav Agencije je da bi mnogi roditelji koji obavljaju važne funkcije u društvu, bili prisiljeni da odsustvuju sa posla kako bi brinuli o deci.

U oblasti Skåne u sektoru zdravstva zaposleno je oko 44.000 ljudi. Oko 27% svih zaposlenih su roditelji dece u dobi od 0 do 10 godina. Tu je zaposleno cc 12.000 ljudi koji imaju decu u ovom dobnom rasponu, od kojih su oko 7.000 lekari i medicinske sestre.²³

Zatvaranje škola i predškolskih ustanova dovelo bi do nastanka ogromnih problema u samom funkcionisanju zdravstvenog sistema, pre svega jer bi došlo do manjka zdravstvenih radnika. Ovo se može izbeći, ako se organizuje i osigura briga o deci za one roditelje koji obavljaju važne društvene funkcije. Ovaj princip brige o deci uvele su Nemačka i Danska. Međutim, postavlja se pitanje na koji način definisati i odrediti koje su to važne društvene funkcije i koji roditelji bi imali pravo da svoju decu ostavljaju na čuvanje u tim institucijama? Pored lekara i drugog medicinskog osoblja, važnu društvenu funkciju imaju i neka druga zanimanja.

5. MERE ZA UBLAŽAVANJE EKONOMSKIH POSLEDICA KORONAVIRUSA

Radi sprovođenja mera za ublažavanje posledica krize uzrokovane COVID-19, Vlada je najavila i odobrila krizni paket čija ukupna vrednost iznosi 300 milijardi švedskih kruna (SEK) i to je najveći odobreni iznos u istoriji Švedske.²⁴

Kao jedan od vodećih ekonomskih problema koji se javio ili će se javiti u poslovnoj zajednici Švedske, a nastao je kao posledica pandemije jeste problem likvidnosti. Da bi se sprečio ili u što većoj meri ublažio ovaj problem usvojeno je nekoliko budžetskih mera, a to su: odgađanje plaćanja poreza na godinu dana za kompanije, uključujući i odgađanje plaćanja PDV-a koji se prijavljuje tokom cele godine, odgađanje plaćanja doprinosa, ali i preliminarnog poreza na platu.²⁵ Cilj ovih mera je ojačavanje likvidnosti kompanija u celokupnom korporativnom sektoru Švedske.

Centralna banka Švedske donela je odluku o pozajmici 500 milijardi SEK po nultim kamatnim stopama, a banke poziva da taj novac pozajmljuju malim i srednjim preduzećima uz period kreditiranja od dve godine. Još, jedna od mera koje su sprovedene jeste smanjenje kapitalnih zahteve za banke, što je omogućilo znatno veće limite za bankarske

23 <https://utveckling.skane.se/> (pristupljeno 13.04.2020.)

24 <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/krispaket-for-svenska-foretag-och-jobb/> (pristupljeno 29.03.2020.)

25 Andersson et.al. (2020)

kredite. Bez obzira na ove dve mere banke i dalje moraju da naprave kreditnu procenu kompanije, a u situaciji kada je zemlja finansijski oslabljena, odnosno kada je ekonomija zemlje u fazi pada, sam proces odobravanja kredita je znatno pooštren. Učinak ovih mera će ipak biti u velikoj meri ograničen.

Centralna banka će izvršiti kupovinu državnih, opštinskih i stambenih obveznica i to u iznosu od 300 milijardi SEK. Ova mera ima za cilj da poboljša likvidnost ekonomskog sistema, ali i da omogućiti postizanja nižih kamatnih stopa.

Vlada je usvojila i mere o kratkoročnom dopustu. Na ovaj način želi se smanjiti broj otpuštanja radnika.²⁶ Ovaj sistem podrazumeva da država plaća tri četvrtine troškova nastalih usled smanjenja radnog vremena zaposlenih. Zahvaljujući ovom sistemu zaposleni će primati više od 90% plate, iako je radno vreme smanjeno. Država je preuzela odgovornost za isplatu bolovanja za period od dva meseca. U normalnim uslovima sa normalnim brojem bolovanja, ova mera bi državu koštala 2 milijarde SEK mesečno, dok u sadašnjim uslovima taj iznos je mnogo veći. Vlada je donela odluku i o ukidanju pravila prvog dana ("karensdag"), te država preuzima isplatu naknada za bolovanje od prvog dana. Vlada vrši i isplatu naknade za nosioce zaraze, ona se isplaćuje osobama koje su zaražene i borave u karantinu.

Donete su i odluke koje se tiču opština i regiona, a kojima se daje dodatnih milijardu SEK. Cilj ove pomoći je pokrivanje dodatnih troškova koji su prouzrokovani COVID-19, a dodatnu donaciju će dobiti i Agencija za javno zdravlje, Nacionalni odbor za zdravstvo i Agencija za lekove. Vlada i Centralna banka odobriće i dodatne pakete kojima će pokušati da ublaže posledice pandemije.

Zahvaljujući jakoj fiskalnoj moći Švedska će za razliku od mnogih zemalja južne Evrope imati znatno veću mogućnost delovanja, u cilju izbegavanja velike krize. Kao i sve druge zemlje i Švedska će biti pogođena recesijom. Za Švedsku sledi period slabih ekonomskih aktivnosti i porast broja nezaposlenih.

6. ZAKLJUČAK

Trgovinski rat između SAD i Kine, ali i Evrope već ranije je doveo do toga da su kompanije smanjile svoju ranjivost na globalnom nivou. Kriza koja je izazvana COVID-19 dovest će do daljih napora u ovom području i to kroz povećane zalihe, ali i kroz nove alternativne dobavljače. Ova kriza može da doprinese usporavanju globalizacije, koja se dešava u poslednjih nekoliko godina. Kriza često dovodi i do inovacija. Najbolji primer za to je trenutna situacija koja predstavlja veliki eksperiment u pogledu funkcionalnosti tehnologije. U današnje vreme mnoge poslovne aktivnosti se odvijaju i funkcionišu tako što zaposleni obavljaju svoje poslove od kuće. Moguće je spekulirati i o tome da li će se upotreba telemedicine povećati, a sve s ciljem smanjenja i sprečavanja širenja pandemije.

Globalno širenje virusa dramatično je promenilo uslove poslovanja u regiji Skåne, kao i širom sveta. Kriza je najviše pogodila hotelijerstvo, ugostiteljstvo, ali prema procenama

uskoro će biti pogođene i industrija i logistika/transport. Hoteli, restorani, organizatori konferencija, putovanja i raznih zabavnih događaja kao i scenski umetnici u nekoliko dana su postali svedoci kako gotovo celo tržište nestaje. Upravo ovi sektori su bili pogođeni krizom već na samom početku i očekuje se da će njihov oporavak dugo trajati. Proizvodnja u ovoj regiji se za sada odvija nesmetano, ali u slučaju da dođe do zatvaranja škola i predškolskih ustanova to bi imalo velike posledice na kompanije, jer bi veliki broj radnika ostajao kod kuće i brinuo se o deci.

Krizom koja je izazvana pandemijom pogođene su sve više i trgovine na malo i one mogu da se nađu u dugoročnoj krizi. Kompanije u ovim sektorima i pre krize koja je izazvana COVID-19 bile su izložene riziku pre svega jer su imale veći kreditni rizik i nižu likvidnost od proseka. Mnoge kompanije su morale da obustave svoju proizvodnju jer nemaju dovoljno sirovina koje dolaze iz inostranstva. Ukoliko se kriza produži manje privatne kompanije koje imaju rizičan kapital imaće problem sa likvidnošću.

Situacija u privredi Švedske oštro se pogoršava, ali još uvek nije dostigla nivo koji to ima npr. Norveška i SAD. U slučaju SAD-a, poslodavci su zahvaljujući znatno liberalnijem zakonu počeli sa otpuštanjima radnika. S druge strane, Norveška je sa pojavom pandemije preduzela mnogo strožije mere, pa je tako zatvorila sve škole, restorane i barove. Sve to je uticalo na pogoršanje situacije u privredi. Za razliku od Norveške kratkotrajna otpuštanja nisu uključena u švedsku statistiku o nezaposlenosti ili informacijama o otkazima. Upravo ta kratkoročna otpuštanja umanjit će porast statističkih podataka o otpuštanju u budućnosti.

U jeku širenja COVID-19, vlada se zalagala za uvođenje kratkoročnog rada. Njegovo uvođenje ima za cilj održavanje zaposlenosti, a sprečavanje i suzbijanje nezaposlenosti. Na ovaj način se preduzećima omogućava da prilikom smanjenja obima posla ne otpuštaju radnike, nego da smanjuju radno vreme, a samim tim će i plata tih radnika biti manja.

Vlada je do sada preduzele nekoliko mera s ciljem ublažavanja ekonomskih posledica izazvanih pandemijom. Pomoću njih Vlada nastoji da zaštiti zaposlene i kompanije koje su pogođene merama sprovedenim radi sprečavanja širenja COVID-19. Ove mere će finansijski pomoći kompanije, ali i radnike koji su ostali bez posla. Stvorice se uslovi za brži oporavak nakon krize. Bez obzira na snažan krizni paket čiji je cilj ublažiti ekonomske posledice izazvane COVID-19, trenutno je teško reći da li su predložene mere dovoljne za otklanjanje posledica koje su nastale širenjem virusa.

LITERATURA

Andersson, M. and Bolund, P. (2020), „Förslag om likviditetförstärkning via skattekontot”, Regeringskansliet - Finansdepartementet, Stockholm.

Andersson, M. and Bolund, P. (2020), „Om förslaget korttidspermittering”, Regeringskansliet- Finansdepartementet, Stockholm.

Bašić, M. (2006), „Osnove ratne ekonomije- s osvrtom na rat u BIH 1992-95 godine” *Ekonomski pogled*, 57 (1-2) , Pp. 130-145

Ceder, P. (8 april 2020), *Svenskt Näringsliv*. Preuzeto sa: Frågor vi arbetar med: https://www.svensktnaringsliv.se/fragor/corona-covid-19/sa-utvecklas-svensk-ekonomi-under-coronakrisen_773011.html [Pristupljeno: 26/04/20]

Gannon, C. (2000), “The Global Infectious Disease Threat and Its Implications for the United States”, National Intelligence Estimate, United States, January 2000.

Hallsten, K. (03 04 2020). *Industri Arbetsgivarna*. Nyhetsrum: <https://www.industriarbetsgivarna.se/nyhetsrum/nyheter/nyheter-2020?Page=1> [Pristupljeno: 30/04/20]

Khoshnood, A. (2020), *Corona är ett hot mot Sveriges säkerhet*, Lund University, Lund.

Kina-danas. (2020), Ekonomija: <http://www.kina-danas.com/rast-preradivacke-industrije-kini/> [Pristupljeno: 01/05/20]

Kovačević, M. (2013), „Uzroci savremene ekonomske krize” *Ekonomske ideje i praksa*, br. 9-10, Pp. 55-106.

Madžar, L. (2013), „Globalna recesija: Systemske alternative i izgledi prevladavanja” *Ekonomske ideje i praksa*, br. 9-10, Pp. 13-33

Persson et.al. (2020), *Skånsk konjunktur- Coronapandemin: Effekter i Skåne*, Sparbanken, Skåne.

Regeringskansliet. (16.03.2020) Finansdepartementet: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/krispaket-for-svenska-foretag-och-jobb/> [Pristupljeno: 29/03/20]

Region Skåne. (16.03.2020), Strategier och rapporter : <https://utveckling.skane.se/> [Pristupljeno: 13/04/20]

Sajter, D. (2008), „Recesija u Hrvatskoj i „stezanje remena”” *Prilika, Glasa Koncila* , Pp. 1- 4

www.ekonomifakta.se [Pristupljeno: 26/04/20]
